

KÖZGAZDASÁGI SZEMLE, LXII. ÉVF., 2015. ÁPRILIS (415–437. o.)

NEULINGER ÁGNES–RADÓ MÁRTA

Családi életciklusok szerint eltérő fogyasztási minták elemzése

Elemzésünkben a háztartások demográfiai összetételbeli – a családi életciklus szerinti – változásainak fogyasztási következményeit kívánjuk megérteni. A családi életciklusok szerinti fogyasztás jellemzőinek összehasonlítását kvázikísérleti módszerrel, genetikus párosítással végeztük, amely az adott életciklusokba tartozás fogyasztási következményeit teszi megismerhetővé tervezett kísérlet lebonyolítása nélkül. Eredményeink szerint a családi életciklusszakaszok számos kiadási tétel esetében befolyásolják a háztartások fogyasztását, így az életciklus adott szakaszának ismerete jól jelzi előre egy háztartás kiadási jellemzőit.*

Journal of Economic Literature (JEL) kód: C02, M31.

A családi életciklusokat először az 1930-as években kezdték vizsgálni, és a megközelítést azóta is gyakran használják a demográfiai, szociológiai, pszichológiai és a fogyasztói magatartással foglalkozó kutatások. A családi életciklusok fogyasztási sajátosságaival összefüggő elemzések nemzetközi szinten a nyolcvanas és kilencvenes években terjedtek el szélesebb körben, amikor háztartási szintű adatok elérhetővé váltak. Magyarországon Hoffmann Istvánné a hetvenes években kezdett el a háztartások gazdálkodásával összefüggő kutatásokat végezni (lásd többek között *Hoffmanné* [1977], [1982], [1990]), majd a kilencvenes évek óta a Tárki háztartáspanel-, később a háztartásmonitor-felvételeiből ismerjük a hazai háztartások fogyasztási jellemzőit. Emellett a KSH is rendszeresen publikál adatokat a háztartások összetételéről és jellemzőiről (lásd például *KSH* [2008]).

A családi életciklus elmélete szerint a családok sajátos életutat járnak be, és az életmódjukban – benne a fogyasztásukban – megjelenő változások követik az életciklus egyes szakaszai szerint bekövetkező demográfiai változásokat. Az életciklusmodellek

* A kutatást az OTKA PD83779. sz. projektje támogatta. Ezúton szeretnénk köszönetet mondani *Szabó Katalinnak* hasznos tanácsaiért, valamint köszönettel tartozunk lektorainknak értékes megjegyzéseikért.

Neulinger Ágnes, a Budapesti Corvinus Egyetem Marketing és Média Intézetének docense (e-mail: agnes.neulinger@uni-corvinus.hu).

Radó Márta, a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia Doktori Iskola PhD-hallgatója és az Ipsos Zrt. kutatásvezetője (e-mail: marti.rado@gmail.com).

hipotézise az, hogy az életciklusszakaszok befolyással vannak a háztartás fogyasztására, tekintettel arra, hogy az egyes szakaszokban eltérő a vásárlóerő, a szükségletek és a motiváció.¹ Az elméleti megközelítés alkalmazása *Duvall* [1957/1971] korai szociológiai munkája óta töretlen, de a operacionalizálása folyamatosan változik. Üzleti kutatások esetében *Wells–Gubar* [1966] marketingorientált megközelítése a legnépszerűbb és a leggyakrabban hivatkozott a korai modellek közül (*Schaninger–Danko* [1990]). Modelljük kilenc életciklusszakaszt tartalmaz, amelyeket a háztartásfő életkorát, családi állapotát, foglalkoztatottságát és a családban élő legfiatalabb gyermek életkorát figyelembe véve jellemezzük. A korai modellek legfőbb hiányossága azonban, hogy csak a klasszikus családformákat veszik figyelembe, szemben a modern életciklusmodellekkel.² Utóbbira példa a *Gilly–Enis* [1982] modellje, amely már magában foglalja a modern együttélési formákat, így például külön kezeli az egyszülős háztartásokat.³ Ezen életciklusszakasz megkülönböztetése a fogyasztás szempontjából nagy jelentőségű, hiszen az egyedülálló szülők esetében jellemzően a rendelkezésre álló kevesebb szabadidő és jövedelem más fogyasztási lehetőségeket jelöl ki (lásd például *Harcza* [2008], *Cseres-Gergely–Molnár* [2008], továbbá *Hong és szerzőtársai* [2005] eredményeit).

McLeod–Ellis [1982] hagyományos háztartásokra vonatkozó kutatása szerint a háztartási kiadások nagysága – különösen a házasságkötés és a gyermek iskoláskorúvá válása idején – összefügg az életciklusszakaszokkal. *Wilkes* [1995] nagymintás, több termékkategóriára kiterjedő vizsgálatában igazolta, hogy összefüggés van a háztartás teljes kiadásának mértéke és az életciklusszakaszok között. Magyarországon *Zelenay* [2005] a médiakutatásokban alkalmazta az életciklus-alapú elemzést, és eredményei szerint összefüggés van a televízió nézés, a csatornaválasztás és az életciklusszakaszok között. *Neulinger–Simon* [2011] a jóllét megítélésének és az egészségtudatosság magyarázatának területén használta a családi életciklus-elméletet, és talált összefüggést ezen tényezők között.

A fenti vizsgálatokban közös, hogy a családi/háztartási életciklus-kategóriákat előzetesen határozták meg, és azokat nem az empirikus adatok valós elrendeződése alapján alakították ki. Ettől eltérő *Du–Kamakura* [2006] kutatása, amelyben a tényleges háztartási adatok elemzésével azonosította az életciklus tipikus szakaszait, és azok sorrendjét rejtett Markov-láncok segítségével modellezte. A szerzőpáros eredményeinek legnagyobb értéke, hogy nemcsak meghatározta az amerikai háztartások legjellemzőbb életciklusszakaszait, hanem a háztartások által bejárt életutak valószínűségét is

¹ Jelen cikkben szinonimaként használjuk a háztartási- és a családiéletciklus-szakasz elnevezéseket, azaz nem teszünk különbséget család és háztartás között, hanem mindkét esetben az egy háztartásban együtt élőkre gondolunk, akik adott esetben családot is alkothatnak.

² A modern életciklusszakaszok megkülönböztetését indokolja hazánkban is a pluralizáció új tendenciája (*Somlai* [1999]).

³ A családi életciklus *Gilly–Enis* [1982]-féle kategóriái a késői gyermekvállaló életciklusszakaszt (ahol a nők esetében az első gyermek vállalásának életkora 35 év feletti) is külön kezeli, továbbá *McGregor–Bateman* [2003] önálló szakaszként határozza meg – kifejezetten az életciklusszakaszok harmadik harmadára figyelemmel – a zsúfolt otthon kategóriáját, amely a teljes család és az üres fészek közötti időszakot egészíti ki, és elsősorban a nyugdíj előtt álló középkorú házaspárok életciklusát jellemzi, akik fiatal felnőtt gyermekekkel élnek együtt. Elemzésünkben ezzel az életciklusszakasszal részletesen nem foglalkozunk.

kiszámította. E szerint modelljük alapján meghatározható az egyes háztartástípusok jövőbeli aránya, és ehhez kötődően várható jövőbeli fogyasztásuk is. Magyarországon *Cseres-Gergely–Molnár* [2008] ökonometriai módszerekkel vizsgálta az egyes háztartástípusokat, és nem parametrikus Engel-görbék segítségével határozta meg a megélhetési költségek mutatóit – a KSH háztartási költségvetési és életkörülmények adatfelvételei (HKÉF, korábban HKF) és fogyasztóiár-statisztikái alapján.

Tanulmányunkban igyekszünk a lehető legjobban megközelíteni az életciklus szerinti csoportba tartozás és a kiadási szerkezet közötti oksági viszonyt. Arra a kérdésre keressük a választ, hogy miként alakulna egy háztartás fogyasztása, ha egy másik életciklusba tartozna. Az oksági viszony leszűréséhez elvben a háztartás kiadási szerkezetének a nyomon követése lenne szükséges aszerint, hogy az életciklus melyik szakaszába tartozik.⁴ Ez a módszer azonban nem megvalósítható e kutatási téma esetében, mivel mérési szempontból egy egyén egyszerre csak egy életcikluscsoportba tartozhat. A randomizált kísérletek ezen úgy lépnek túl, hogy bevezetnek egy kontrollcsoportot, amely a kezelt csoporttal összehasonlítható.⁵ Az összehasonlíthatóság alapját az adja, hogy az egyének véletlenszerűen kerülnek a kontroll- vagy a kezelt csoportba és így a kezelt csoportot egy olyan kontrollcsoporttal hasonlítjuk össze, amely a kezelést leszámítva, csak véletlenszerűen tér el a kezelt csoporttól (*Kézdi* [2004]). Így például egy kisgyermekes pár összehasonlítható egy gyermektelen párral, de más jellemzőikben megegyezik a két pár, így a kisgyermek hatása megérthető az eredményváltozóra (jelen esetben a háztartás fogyasztására).

Kutatási témánk jellege nem teszi lehetővé egy valódi kísérlet lebonyolítását, hiszen önkényesen nem dönthető el, hogy a vizsgált személy melyik életcikluscsoportba tartozzon. Ezért megfigyeléses adatokra kell hagyatkoznunk. A megfigyeléses adatok esetében a kontroll- és a kezelt csoport nem véletlenszerűen, hanem szisztematikusan tér el egymástól, így egy adott életciklusba tartozó egyén nemcsak az életciklus hovatarozása tekintetében, hanem számos más változója szerint eltérhet a népesség többi tagjától. Az idősebb korosztály például jellemzően alacsonyabban iskolázott, mint az életkor alapján korábbi életciklusba tartozók (azaz a fiatalabbak), ezért az egyes életcikluscsoportok között kiadásszerkezetben megfigyelhető különbségek az életcikluscsoportba tartozáson túl adódhatnak ezekből az egyéb tényezőkből is (*Kézdi* [2004]).

Annak érdekében, hogy a tervezett kísérlet lehetőségének hiányában értelmezni tudjunk oksági viszonyt, statisztikai eszközök segítségével megfigyeléses adatokon jutunk oksági következtetésekre. A párosítási módszerrel egy tervezett kísérlethez hasonló helyzetet állítunk elő. Ennek a módszernek az a lényege, hogy a kezelt csoport tagjaihoz hozzárendelünk olyan, nem kezelt személyeket, akik a kezelést leszámítva minden más tekintetben hasonlítanak a kezelt csoporthoz (*Ho és szerzőtársai* [2007]). A párosítást elvégezzük az összes életciklus szerint, majd regresszióval megbecsüljük az életciklusok kiadási szerkezetre gyakorolt hatását. Így tényleges magatartás alapján

⁴ Az oksági viszony vizsgálata szerint a kérdés úgy is értelmezhető, hogy az adott csoport „megkapta-e a kezelést”, azaz a kísérleti csoportba tartozik-e.

⁵ A kezelés a kísérlet független változója, amelyet kísérleti ingernek vagy „oknak” is neveznek. A kísérlet során a kontrollcsoport nem kapja meg a kezelést, és így jellemzőik összevethetők a kezelt csoport jellemzőivel.

jelezzük előre, hogy milyen következményekkel járnak bizonyos döntések, esetünkben például a párral való együttélés vagy a gyermekvállalás. Az ilyen típusú kvázikísérleti módszerrel történő elemzések jellemzően az egészségügyi/orvostudományi, közgazdasági, oktatási és szociológiai területeken a leggyakoribbak, míg az üzleti piackutatások esetében alig használják ezeket. A legnépszerűbb alkalmazási területet a különböző hatástanulmányok jelentik, ahol a valós kísérlet lebonyolítása túlságosan költség- és időigényes (esetleg nem is megvalósítható), így a programértékelések kedvelt módszertana a kvázikísérleti módszertan (Neulinger [2012]).⁶

Cikkünkben először a párosítási (*matching*) módszer elméleti hátterét és alkalmazási lehetőségeit mutatjuk be. Tekintettel arra, hogy elemzésünk kikérdezéses felmérés (*survey*) adataira épül, részletesen értékeljük az adatfelvétel körülményeit és korlátait, valamint az adatbázis jellemzőit. Ezután a párosítási módszerrel összehasonlított életciklusszakaszok fogyasztási jellemzőit vesszük sorra, ahol a párosítási és regressziós módszerrel kapott eredményeket az elemzési gyakorlatban gyakrabban alkalmazott kétváltozós elemzés nyers adataival összevetve is tárgyaljuk. Végül az összegzés keretében megfogalmazzuk a legfontosabb megállapításokat, és levonjuk a következtetéseket, annak érdekében, hogy értelmezzük a családi életciklus egyes szakaszaihoz tartozás fogyasztási következményeit.

Az adatfelvétel és az elemzéshez használt adatbázis

Az adataink egy ezerfős országos véletlen mintavételen alapulnak, az adatfelvételt az Ipsos Zrt. munkatársai végezték. A megkérdezett mindig az adott háztartásban a főbevásárló volt, ahol a főbevásárló személyét a következő kérdés segítségével azonosítottuk: „Önöknél a család melyik tagja szokott leggyakrabban bevásárolni (a vásárlási listát elkészíteni), ki dönt a vásárlásról?“. A szűrőkérdésre azért volt szükség, mert elemzésünk eredményváltozója a háztartás kiadási szerkezete, amelyről a főbevásárló tud a legpontosabban beszámolni.

Miután felvettük az adott háztartásban a főbevásárlóval a kapcsolatot, kérdőívvel állapítottuk meg, hogy melyik életciklusba tartozik a háztartás. Tíz életciklusszakaszhoz szakaszonként összesen száz-száz főt választottunk az egyes csoportokból. Várakozásunk szerint ez a csoportnagyság elegendőnek tűnt ahhoz, hogy az összes vizsgált életciklusról megfelelő elemszámunk legyen. Az életciklusok tartalmaztak információkat az egyén neméről, koráról, családi állapotáról, a társának (ha volt) koráról, a gyermek (ha volt) számáról a háztartásban és a gyermekek koráról. Az egyes életszakaszok nem nyúlnak át egymásba, és teljes körűek, tehát minden egyént be lehet sorolni egy életciklusszakaszba, de egy ember csak egy szakaszba tartozhat. Ennek alapján a következő tíz életcikluscsoportot különböztettük meg:

⁶ Az üzleti kutatások, azon belül a marketing területén kevesebb alkalmazással találkozunk, de példa a párosítási módszer használatára Wangenheim-Bayón [2007] a szolgáltatások túlfoglalásának következményeit elemző munkája, valamint Avery és szerzőtársai [2012] a kiskereskedelmi csatornák közötti kannibalizációt (azaz azt, ha egyik forgalmat vesz el egy másiktól, de így a két márka összértékesítése nem növekszik) és szinergiát elemző cikke.

1. **EGYEDÜLÁLLÓ FIATAL**, azaz a megkérdezett 35 év alatti, gyermek és élettárs nélkül egyedül él.

2. **FIATAL, TÁRSSAL ÉLŐ**, azaz a megkérdezett 35 év alatti (ha férfi és van párja, akkor a megkérdezett élettársának a kora 35 év alatti) élettárral és gyermek nélkül él.

3. **TELE FÉSZEK 1.**, azaz kisgyermekkel és társsal él: a megkérdezettnek van élettársa, és él vele együtt gyermek, aki 6 évnél fiatalabb (ha több gyermek is van, akkor a legfiatalabb 6 év alatti).

4. **TELE FÉSZEK 2.**, azaz kamaszkorú gyermekkel és társsal él: a megkérdezettnek van élettársa, és él vele együtt gyermek, aki 6 és 18 év közötti (ha több gyermek is van, akkor a legfiatalabb 6 és 18 év közötti).⁷

5. **ZSÚFOLT OTTHON**, azaz nagykorú gyermekkel és társsal él: a megkérdezettnek van élettársa, és él vele együtt gyermek, aki 18 év feletti (ha több gyermek is van, akkor a legfiatalabb 18 év feletti).

6. **EGYEDÜLÁLLÓ SZÜLŐ 1.**, azaz kiskorú gyermekkel és társ nélkül él: a megkérdezettnek nincs élettársa, de él vele együtt gyermek, aki 18 év alatti (ha több gyermek is van, akkor a legfiatalabb 18 év alatti).

7. **EGYEDÜLÁLLÓ SZÜLŐ 2.**, azaz nagykorú gyermekkel és társ nélkül él: a megkérdezettnek nincs élettársa, de él vele együtt gyermek, aki 18 év feletti (ha több gyermek is van, akkor a legfiatalabb 18 év feletti).

8. **KÖZÉPKORÚ, GYERMEK NÉLKÜL**: a megkérdezett 35 és 64 év közötti (ha férfi és van párja, akkor a kérdezett élettársának a kora 35 és 64 év közötti, vagy ha nincs párja, akkor ő 35 és 64 év közötti).

9. **ÜRES FÉSZEK**, azaz időskorú, gyermek nélkül és társsal: a megkérdezett 65 év feletti (ha férfi és van párja, akkor a kérdezett élettársa idősebb mint 65 éves), és van élettársa, de nem él velük gyermek.

10. **IDŐS EGYEDÜLÁLLÓ**, azaz időskorú, gyermek és élettárs nélkül: a kérdezett 65 év feletti, nincs élettársa, és nem él vele gyermek.

Mivel mintánk az ország teljes lakosságára nem reprezentatív, ezért az Életünk fordulópontjai kutatás társadalmi-demográfiai paneladatbázisa alapján (*KSH [2013b]*) létrehoztunk egy súlyváltozót, amely lehetővé tette, hogy következtetéseket vonjunk le az országos kiadások alakulásáról.

Elemzésünkben a magyarázó változót az egyes életciklusszakaszok adják. Egyes szakaszokat összevontunk a mintavételben használt szakaszokhoz képest, mert azok az előzetes várakozásokkal szemben a szükségesnél kisebb méretűek lettek. Három esetben két-két életszakaszt összevontunk,⁸ így összesen hét életciklussza-

⁷ A szakirodalom ezt a szakaszt jellemzően tovább bontja két részre, ahol a **TELE FÉSZEK 2.** esetében a gyermek 7–12 éves, míg a **TELE FÉSZEK 3.** esetében 13–18 éves. Elemzésünkben elemszám-megfontolások miatt ezt a további bontást nem alkalmaztuk.

⁸ Az **EGYEDÜLÁLLÓ FIATAL** és a **FIATAL TÁRSSAL** életszakaszokat összevontuk **FIATAL, GYERMEK NÉLKÜL** elnevezésű kategóriává. A **KÖZEPES KORÚ, GYEREKKEL ÉS TÁRSSAL** és a **NAGYKORÚ, GYEREKKEL ÉS TÁRSSAL** kategóriákból **EGY TÁRSSAL ÉS 6 ÉV FELETTI GYEREKKEL** kategóriát alakítottunk ki. Végül a **KISKORÚ GYEREKKEL ÉS TÁRS NÉLKÜL** és a **NAGYKORÚ GYEREKKEL ÉS TÁRS NÉLKÜL** kategóriákból egy **NINCS TÁRS ÉS VAN GYEREK** életszakasz lett.

kaszt különböztettünk meg. Ez az összevonás egyrészt információvesztéssel jár, hiszen az eredeti részletes csoportokhoz képest kevesebb és tágabban meghatározott csoport esetében tudunk csak elemzést végezni. Másrészt, az összevonások nagyobb mintaelemszámot biztosítottak az adott összevont életrészekről, ami a felhasznált módszer szempontjából volt szükséges. A három összevonással kialakult jellegzetesen elkülönülő életciklusszakasz lehetővé teszi, hogy értelmezzük az életút legfontosabb állomásainak fogyasztási következményeit. A hét életciklusszakasz a következő:

- FIATAL, GYERMEK NÉLKÜLIEK,
- TELE FÉSZEK 1., azaz társsal és 6 év alatti gyermekkel,
- TELE FÉSZEK 2., azaz társsal és 6 év feletti gyermekkel,
- EGYEDÜLÁLLÓ SZÜLŐ, azaz nincs társ és van gyermek,
- KÖZÉPKORÚ GYERMEKTELEN, azaz 35 és 65 év közötti és nincs gyermek,
- IDŐSKORÚ, TÁRSSAL, azaz 65 év feletti társsal, de gyermek nélkül,
- IDŐSKORÚ, EGYEDÜL, azaz 65 év feletti, társ és gyermek nélkül.

Minden életrészekhez létrehoztunk egy kétértékű változót, amelynek értéke 1, ha a válaszadó az adott életrészben van, és 0, ha nincs az adott életrészben.

Az elemzés eredményváltozója a háztartás kiadásszerkezete. Az egyes kiadásokat 12 tételre bontottuk úgy, hogy az összes felmerülő kiadást be lehessen osztani egy kategóriába. A következő tételeket különböztettük meg:

1. élelmiszer,
2. ruházkodás és lábbeli,
3. lakás (lakásfenntartás és lakberendezés),
4. egészségügyi kiadások (gyógyszer, kezelések),
5. sport, wellness, masszázs, kozmetikum,
6. közlekedés,
7. kultúra és szórakozás,
8. oktatás,
9. nyaralás, utazás,
10. egyéb termékek és szolgáltatások,
11. hiteltörlesztés,
12. megtakarítás.

A válaszadókat arra kértük, állapítsák meg, hogy az összes kiadásuknak hány százalékát fordítják az egyes tételekre. Ezt a következő kérdéssel vizsgáltuk: *„Arra kérem, hogy gondoljon saját vagy háztartásának havi bevételére (jövedelmek), és mondja meg, hogy annak mekkora részét költi az alábbiakra? Képzelve el, hogy a jövedelme 100 egység, ossza szét úgy, hogy a végére mind a 100 egység felhasználásra kerüljön.”*⁹

⁹ A kiadások ilyen megkérdezése nem tökéletesen megbízható, mivel az egyén nem feltétlenül tudja ilyen részletesen feleleveníteni a kiadásait, így a későbbiekben érdemes lenne egy naplózáson alapuló kutatással is megvizsgálni ezt a kérdést. Ezzel együtt a megkérdezés módja a témában végzett legtöbb felmérés gyakorlatának megfelel, az ezzel a kérdésfeltevéssel kapott válaszokból származó eredmények a kutatási gyakorlat alapján elfogadhatónak tekinthetők, és megfelelnek a csoportok közötti összehasonlításnak.

Tanulmányunkban a 12 kiadási tétel folytonos változóit vizsgáljuk, amelyek értéke nullától százig terjedhet. Továbbá minden egyes egyén esetében az egyes tételekre adott válaszok értékének összege száz. Tehát minden i -edik egyénre:

$$\sum_{k=1}^{12} Y_i^k = 100, \quad (1)$$

ahol k egy kiadás tételt jelöl.

A kiadási szerkezetet az életciklusokon kívül számos más tényező befolyásolja. Azokra a változókra, amelyek elfedhetik vagy megmagyarázhatják a két változó kapcsolatát, párosítást végeztük. Így figyelembe vettünk stabil társadalmi változókat, az életúttal kapcsolatos tényezőket és az elégedettséget mérő változókat:

- iskolai végzettség,
- településtípus,
- nem,
- jövedelem,
- az étellel való elégedettség,
- van-e állami munkája,
- volt-e már munkanélküli,
- a háztartásban a foglalkoztatottak száma,
- a múlttal való elégedettség,
- a jövőre vonatkozó várakozások és a
- szubjektív egészségügyi állapot.

Nem vettünk figyelembe azonban olyan változókat, amelyek meghatározzák az adott életciklusba tartozást (lásd a mintavételnél ismertetett változókat, például a kort és a háztartás létszámát). A párosításhoz használt változók kiválasztásánál értékeltük mindazokat a szempontokat, amelyek a családi életciklus alakulását befolyásolhatják. Ennek meghatározásához figyelembe vettük a korábbi szakirodalmi eredményeket, benne azokat, amelyek a demográfiai trendekkel, a termékenységgel és szülővé válással, valamint a háztartások fogyasztásával foglalkoznak, többek között *Spéder-Kapitány* [2013], *Cseres-Gergely-Molnár* [2008], *Balbo és szerzőtársai* [2013] munkáit.

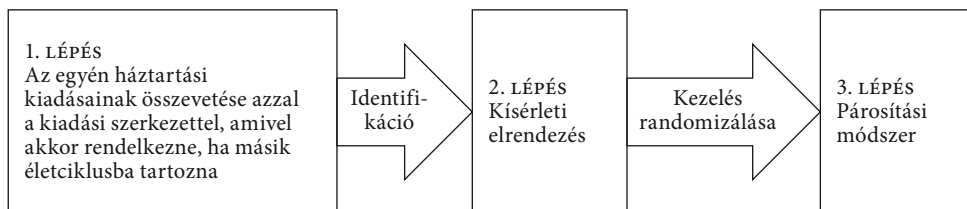
A párosítási módszer alkalmazása a családi életciklusok fogyasztási jellemzőinek összehasonlítására

Tanulmányunk célja az életciklus és a kiadási szerkezet között fennálló oksági viszony feltérképezése. Ehhez először bemutatunk egy eljárást arról, hogy ideális esetben hogyan lehetne mérni az életciklus hatását a kiadás szerkezetére (1. LÉPÉS az 1. ábrán), amely szerint egy adott életciklusszakaszhoz tartozó egyén háztartási kiadási szerkezetét össze kellene vetni azzal a kiadási szerkezettel, amivel akkor rendelkezne, ha egy másik életcikluscsoportba tartozna. Ezek után bemutatjuk a tervezett kísérletet, amely alapján az egyén háztartási kiadásait tőle csak véletlen módon eltérő más életcikluscsoportba tartozó egyének háztartási kiadásaival vetjük össze (2. LÉPÉS az 1. ábrán),

majd végül ismertetjük a párosítási statisztikai módszert, amely a tervezett kísérlet lehető legjobb előállítását célozza meg a megfigyeléses adatokon (3. LÉPÉS az 1. ábrán).

1. ábra

Az életciklus kiadási szerkezetre gyakorolt hatásának lehetséges vizsgálatai

A módszertan bemutatását egy gondolatkísérlettel kezdjük (1. LÉPÉS az 1. ábrán). Az elemzésbe bevont 12 kiadási tétel szerint 12 folytonos eredményváltozót vizsgálunk, így az i -edik egyénre kapunk egy Y_i^k 12 elemű vektort, amelynek k -adik eleme azt tartalmazza, hogy az egyén a k -adik tételre mennyit költ. Továbbá jelölje J az életciklusok halmazát, ahol az életciklus hatásának vizsgálatához meg kell állapítanunk, hogy mennyire tér el egy $i \in j$ életcikluscsoportba tartozó i -edik egyén kiadásszerkezete akkor, ha bármilyen más $i \notin j$ életcikluscsoportba tartozik. A különbséget a két kiadásszerkezet között Δ_i^k -val jelöljük (lás *Glazerman és szerzőtársai* [2003], *Imai–van Dyk* [2004], *Kézdi* [2004], *Rosenbaum–Rubin* [1983], *Rubin* [1979], *Rubin–Thomas* [1992]).

Tekintettel arra, hogy egy egyén egyszerre csak egy életcikluscsoportba tartozhat, ezért ez az összehasonlítás nem valósítható meg a gyakorlatban (ezt nevezik az ökonometriában identifikációs problémának). Amíg a Δ_i^k tényellentétes változás értéke, addig ennek a változásnak a várható értéke megadható. A tervezett kísérlet segítségével (2. LÉPÉS az 1. ábrán) becsülhető meg az $E[\Delta_j^k]$ várható érték, ami azt fejezi ki, hogy a j -edik életcikluscsoportba tartozó egyén háztartási kiadásai mennyiben változnának, ha nem az adott életcikluscsoportba tartozna (a kezelés átlagos hatása a kezelt csoportra – *average effect of the treatment on the treated*).

A tervezett kísérlet egyik legnagyobb előnye, hogy a kontrollcsoport és a kezelt csoport csak véletlenszerűen tér el egymástól minden vizsgált és nem vizsgált változó szerint. Ezt a tulajdonságot az biztosítja, hogy a kísérlet során véletlenszerűen dől el, hogy ki kerül a kezelt, és ki kerül a kontrollcsoportba. A továbbiakban jelöljük D_i -vel a kezelés meglétét, vagyis esetünkben a D_i értéke legyen 1, ha az i -edik egyén a vizsgált életcikluscsoport tagja ($i \in j$), és legyen 0, ha az i -edik egyén egy másik életcikluscsoport tagja ($i \notin j$). A tervezett kísérlet alapján véletlenül dől el, hogy melyik egyén kerül be egy adott életcikluscsoportba, ami azt eredményezi, hogy az $i \in j$ életcikluscsoportba tartozó i -edik egyén csak véletlenszerűen tér el a nem a j -edik életcikluscsoportba tartozó minden l -edik egyéntől ($l \notin j$).

A kísérlet adatai alapján a következő módon következtetünk az $E[\Delta_j^k]$ várható értékre. Képezzük minden $j \in J$ -re az adott életciklus átlagértékeit tartalmazó U_j vektort: a vektor k -adik elemét úgy kapjuk, hogy minden j -edik életcikluscsoportba tartozó i -edik egyén Y_i vektora k -adik elemének számtani közepét vesszük. Minden j -re vezessük be V_j vektort is:

$$\frac{\sum_{l \neq j} U_l}{6}. \quad (2)$$

Ez a vektor jelöli azon személyek háztartási kiadásainak az átlagértékeit, akik nem tartoznak a j -edik életcikluscsoportba. Az $E[\Delta_j^k]$ várható értéket az $U_j^k - V_j^k$ értékkel becsüljük. Így esetünkben az összesen hét életciklusra és 12 költségtípusra 84 darab $E[\Delta_j^k]$ elemet kapunk. Az $E[\Delta_j^k]$ várható érték a j -edik életcikluscsoportba tartozásnak a k -adik kiadási tételre gyakorolt hatását mutatja.

Mindez azonban – a kísérletek előnyös tulajdonságai ellenére – számos esetben nem valósítható meg, vagy nem előnyös az alkalmazása. Ez a tervezett kutatás ugyanis gyakran túl idő- vagy pénzigényes. Továbbá számos kezelés nem végezhető el véletlenszerűen a vizsgálati alanyokkal, hiszen ennek gyakran morális vagy politikai akadálya van, máskor pedig egyszerűen a kezelést nem is lehet véletlenszerűen megvalósítani. Az utóbbira példa bizonyos életesemények (mint a gyermekszületés) vizsgálata. A kutató nem döntheti el önkényesen, hogy ki szüljön gyermeket, és ki nem. Ez az eset áll fenn a jelen kutatási kérdés esetében is, így az életciklusok hatásának vizsgálatához nem használhatunk tervezett kísérleteket, csak megfigyelési adatokat (lásd *Ho és szerzőtársai* [2007] összefoglaló munkáját).

A megfigyelési adatok esetében azonban a kezelt és a kontrollcsoport alapvetően eltér egymástól. Így tekintettel arra, hogy D_i nem véletlen változó, ezért az $i \in j$ életcikluscsoportba tartozó egyének és az $i \notin j$ csoportba tartozó egyének szisztematikusan eltérnek egymástól. Emiatt – szemben a tervezett kísérletekkel – a megfigyeléses adatok esetében a kontroll- és a kezelt csoport átlagértékének egyszerű összevetése nem megfelelő módszer a hatás becslésére. Esetünkben ez azt jelenti, hogy az adott életcikluscsoportba tartozó egyének alapvetően eltérnek más életcikluscsoport tagjaitól (például más az iskolai végzettségük), így a háztartási kiadásaik szerkezete közötti eltérést nem csak az határozza meg, hogy különböző életcikluscsoportba tartoznak.

Számos statisztikai módszer létezik arra, hogy miként lehet megfigyeléses adatokkal oksági következtetéseket levonni. Ezek közül ki lehet emelni a jól ismert regressziós módszereket, az instrumentális változók használatát (*Sovey–Green* [2010]), a kezelés előtti és utáni mérések összehasonlítását (*difference-in-difference*), a szintetikus kontrollcsoport módszert (*Abadie és szerzőtársai* [2010]) és a párosítási módszert. Tanulmányunkban a párosítási és a regressziós módszer együttes alkalmazásával jutunk oksági következtetésekre (3. LÉPÉS az 1. ábrán).

A párosítási módszerekkel lehetőség nyílik arra, hogy a tervezett kísérletet a megfigyelési adatokkal a lehető legjobban lehessen reprodukálni. Minden kezelt személyhez párosítunk egy vagy több nem kezelt személyt, aki(k) a kezelést leszámítva minden más tekintetben hasonlít(anak) az adott kezelt személyhez. Vagyis az eredeti adatbázist leszüktítjük egy olyan adatbázisra, ahol a kontrollcsoport és a kezelt csoport az összes megfigyelhető változó szerint hasonló. A létrehozott párok eredményváltozóinak az összevetésével reprodukáljuk az $E[\Delta_j^k]$ várható értéket (lásd *Függelék F3. táblázat*).

Az i -edik egyén megfigyelhető ismérveit X_i jelöli. A párosítási módszer lényege az a feltevés, hogy a kezelés megléte – X_i ismérvek feltételezése mellett – feltételesen független az eredményváltozótól.

$$Y_i^k \perp D_i | X_i. \quad (3)$$

Ez azt jelenti, hogy a kezelt csoport részvétel nélküli várt eredményei jól reprodukálják azoknak a nem résztvevőknek az eredményeit, akik ugyanazokkal a megfigyelhető ismérvekkel rendelkeznek (lásd többek között *Imbens–Wooldridge* [2008]). Így a kezelt csoporthoz párosított kontrollcsoport segítségével meg tudjuk adni, hogy milyen lenne egy egyén háztartási kiadási szerkezete, ha nem a saját életcikluscsoportjába tartozna. Vagyis a párosítás során $h \notin j$ csoportba tartozó egyénekből kiválasztott h -adik egyén esetében a háztartás kiadásszerkezete megfelel annak, amilyen az $i \in j$ életciklusba tartozó i -edik egyén háztartási kiadás szerkezete lenne akkor, ha ez az i -edik egyén bármilyen más $i \notin j$ életcikluscsoportba tartozna.

A párosítás elvégzésére többféle módszer létezik, amelyek közül ki kell emelni a becsült részvételi valószínűséggel mért hajlandósági alapú (*propensity score*) párosítást. Ez a módszer a kezelés meglétének valószínűségét, $P(X_i)$ -t becsüli meg a megfigyelhető ismérvek alapján, majd ezt a valószínűséget használja fel ahhoz, hogy hasonló párokat találjon a kezelt ($i \in j$) és a kontrollcsoportban ($i \notin j$) (*Rosenbaum–Rubin* [1983]). Ezenkívül léteznek többdimenziós párosítási eljárások, mint a Mahalanobis-távolságon alapuló párosítás. Ebben a tanulmányban a genetikus párosítási módszert (*genetic matching*) alkalmazzuk,¹⁰ amely egy komplex algoritmussal maximalizálja a kontroll- és a kezelt csoport közötti egyensúlyt. *Diamond–Sekhon* [2005] szerint ennek a megközelítésnek az az előnye, hogy a genetikus párosítási módszer jelentősen csökkenti a torzítást az eddigi párosítási módszerekhez képest.

A párosítási módszer csupán a megfelelő egyensúlyt teremti meg a kezelt és a kontrollcsoport között, vagyis a két csoportot hasonlóvá transzformálja a megadott változók szerint, azonban a párosítás nem képes megbecsülni az oksági kapcsolatot – ehhez a regressziós vizsgálat t -értékeire van szükségünk. *DuGoff és szerzőtársai* [2014] érvelése alapján a párosítás után érdemes többváltozós regressziót használni, és bevonni a párosítás során használt kontrollváltozókat, mert ezzel is tovább javíthatjuk az egyensúlyt a kezelt és a kontrollcsoport között.¹¹

Először minden életciklus és kiadási tétel közötti kapcsolatot egy kétdimenziós regresszióval vizsgálunk meg. Ez a becslés azonban nem kontrollál semmilyen harmadik változóra, így csak tapasztalati együtt járás kimutatására alkalmas úgynevezett nyers adatokat ad (*Függelék F2. táblázat*). Ezek után az oksági viszonyt a következő lépésekkel becsüljük.

1. lépés: párosítás módszer alkalmazása. Az eredeti adatbázison hétszer végzünk párosítást, minden életcikluscsoportra külön-külön. Tehát először a gyermek nélküli fiatalokhoz kerestünk olyan alanyokat, akiknek a jellemzői hasonlóak voltak,

¹⁰ *R*-program *matchit* csomagjával végeztük el az elemzést. A módszerről bővebben olvasható *Diamond–Sekhon* [2012]-ben.

¹¹ A szerzőpáros ugyanakkor azt is kiemeli, hogy a párosítást mindenképpen el kell végezni a regressziós eljárás elvégzése előtt, mivel pusztán a regresszió gyengén teljesít, ha nincsenek megfelelő párok a kontrollcsoport és a kezelt csoport elemei között.

azonban nem tartoztak a gyermek nélküli fiatal életcikluscsoportba. Így a gyermek nélküli fiatalokat össze tudjuk vetni az összes többi hasonló megkérdezettel. A párosítást minden esetben a már említett stabil társadalmi változók, az életút-tal kapcsolatos tényezők és az elégedettséget mérő mutatók szerint alakítjuk ki: *iskolai végzettség, településtípus, nem, jövedelem, élettel való elégedettség, állami munkája van-e, volt-e már munkanélküli, foglalkoztatottak száma a háztartásban, múlttal való elégedettség, jövőre vonatkozó várakozások, szubjektív egészségügyi állapot és a súlyváltozó.*

Ezek után a párosítást hasonló módon elvégezzük a további hat életciklusszakra is, így összesen hét darab párosított adatbázist nyerünk (lásd a következő fejezet *1. táblázatában*). Minden egyes párosított adatbázis két részpopulációból fog állni, amelyek a kontrollváltozók tekintetében nem különböznek egymástól, azonban az életciklus-besorolásuk tekintetében igen. Másképpen: a párosítás során az adott életciklusokba tartozókhöz ($i \in j$) az összes többi életciklusból kiválasztott alanyokat ($i \notin j$) rendeljük hozzá. Így a kontrollcsoportba mindig az adott j -edik életciklusba nem tartozó összes egyén kerülhet. A *Függelék F3. táblázatának* 1. sorában láthatók az így kapott csoportnagyságok.

2. lépés: többdimenziós regressziós eljárás. A párosított adatbázison lineáris regresszióval vizsgáljuk meg azt, hogy az adott életcikluscsoportba tartozás hogyan befolyásolja a kiadásszerkezetet. Teszteljük hipotéziseinket, tovább javítva az egyensúlyt a kezelt és a kontrollcsoport között, így minden egyes kiadás tételre külön értelmezzük a regresszió eredményét mind a hét párosított adatbázis esetében. Itt szükséges megjegyezni, hogy a regressziós elemzés során ugyanazokra a változókra kontrollálunk, amelyeket a párosítás során felhasználtunk.

Ahogy az adatok leírásánál jeleztük, az adatbázist mindenképpen súlyozni kell az országos következtetések levonásához. *DuGoff és szerzőtársai* [2014] szerint az eredeti mintavételi súlyokat is be kell vonni a párosítás folyamatába, ha a populáció egészéről szeretnénk következtetéseket levonni. A szerzők azt is javasolták, hogy a regressziós becsléshez érdemes létrehozni egy új súlyváltozót, amely a mintavételi súly és a párosítási súly szorzata.¹² Egyelőre nincsen bevett módszer a kezelt és a kontrollcsoport között kialakult egyensúly tesztelésére, *Ho és szerzőtársai* [2007] javaslata szerint ebben az esetben az egyensúly vizsgálatához érdemes egyrésztől egy leíró statisztikát vizsgálni arról, hogy a párosítás hatására hogyan változott a kezelt és kontrollcsoportokban az egyes változók átlaga és szórása. Másrésztől az egyensúlyjavulás megragadható a kezelt és kontrollcsoportban, valamint a párosítás előtti és a párosítás utáni hajlandósági (*propensity score*) mutató hisztogrammal való ábrázolásával (lásd például a *Függelék F1. ábráját és a F1. táblázatát*.)

¹² A súlyváltozót a párosítás során kaptuk. A súly a párosítási folyamat végeredménye, ami miatt egyensúly lesz a kontroll- és a kezelt változók között. *DuGoff és szerzőtársai* [2014] szerint ennek az új súlynak a létrehozása akkor szükséges, ha a kezelés résztvevőire gyakorolt várható hatását (*Average Effect of the Treatment on the Treated*) szeretnénk vizsgálni. Mi ezt a várható értéket szeretnénk becsülni, ezért indokolt az új súly létrehozása.

A háztartási kiadások alakulása kiadáscsoportonként az egyes életciklusszakaszokban

Többváltozós elemzésünk eredményei alapján értelmezhetővé válnak az egyes életciklusszakaszokba tartozás fogyasztási következményei. Hangsúlyoznunk kell, hogy a vizsgálat során minden egyes szakaszt a teljes populációhoz képest értékeltünk, ezzel értelmezhetővé válik, hogy a teljes lakossági átlaghoz képest mit jelent a fogyasztás tekintetében az egyes életciklusszakaszokba tartozás (1. táblázat).

1. táblázat

A fogyasztási szerkezet alakulása párosítási módszerrel a kétváltozós hatáselemzéshez képest

Megnevezés	FIATAL, GYERMEK NÉLKÜLI	TELE FÉSZEK 1.	TELE FÉSZEK 2.	EGYEDÜL- ÁLLÓ SZÜLŐ	KÖZÉPKORÚ, GYERMEK NÉLKÜLI	TÁRSSAL ÉLŐ, ÜRES FÉSZEK	EGYEDÜL ÉLŐ, ÜRES FÉSZEK
Élelmiszer és háztartási cikkek	○	○	○	○	○	○	○
Ruházkodás és lábbeli	● (+)	▽	▽	▲ (+)	▽	▽	▽
Lakás	○	○	○	○	○	○	○
Egészségügyi kiadások	● (-)	▽	○	▲ (-)	○	● (+)	▽
Sport, wellness, masszáz és kozmetikumok	● (+)	▲ (-)	○	○	○	▽	▽
Közlekedés	○	○	▽	○	○	▽	● (-)
Kultúra és szórakozás	● (+)	● (-)	○	○	○	● (-)	○
Oktatás	● (-)	○	● (+)	● (+)	● (-)	▽	● (-)
Nyarlás, utazás	○	○	○	○	○	○	○
Egyéb termékek és szolgáltatások	○	○	● (-)	○	▽	○	● (+)
Hitel törlesztése	● (-)	▽	▽	○	○	▽	▽
Megtakarítások	○	○	● (-)	▲ (-)	○	▽	▽

▲ Szignifikáns különbség lett, 95 százalékos megbízhatósági szint mellett.

▽ Eltűnt a korábbi szignifikáns különbség, 95 százalékos megbízhatósági szint mellett.

● Szignifikáns volt és az is maradt, 95 százalékos megbízhatósági szint mellett.

○ Nem volt szignifikáns és ez nem változott, 95 százalékos megbízhatósági szint mellett.

(+) Pozitív előjellel értelmezendő hatás.

(-) Negatív előjellel értelmezendő hatás.

A termék kategóriákat tekintve kiderül, hogy vannak olyan kiadási tételek, amelyek esetében a kiadások nagysága (a havi kiadásokon belüli arányt tekintve) független az életciklusszakasztól. Idetartoznak az élelmiszerek és háztartási cikkek, amelyek

esetében a havi kiadási arány az egész életút során azonos mértékű. Eszerint ha az életciklusszakaszhoz tartozás tényén kívül minden más – a kutatásban bevont – tényező hatását kiszűrjük,¹³ akkor nincs szignifikáns különbség az életút során abban, hogy a háztartás jövedelmének mekkora részét költi élelmiszerre, mert ez állandó arányt tesz ki minden egyes szakasz havi költségvetésében. Tehát amennyiben a háztartás jövedelme nő – például azért, hogy nő a foglalkoztatottak száma a háztartásban –, az élelmiszer-kiadások mennyiségben nőnek, de arányaiban nem változnak.

Ehhez hasonlóan viselkednek a lakásfenntartási és lakberendezési kiadások – ezek ugyancsak függetlenek az életciklusszakasztól, azaz a teljes életút során ezek aránya is állandó, minden más vizsgált befolyásoló tényező kiszűrését követően. Ugyanígy jellemezhető a nyaralás/utazás kiadási kategória is, azaz itt is a kiszűrt hatások – például a jövedelem – magyarázhatják a háztartási kiadások arányát, és nem az életciklushoz tartozás.

Azok az életciklusszakaszok, amelyek esetében az életciklushoz tartozás befolyásolja a kiadások alakulását az egészségügy, a sport/wellness/masszázs/kozmetikum (a továbbiakban rövidebben sport/kényeztetés), a kultúra/szórakozás, az oktatás, a ruházkodás és lábbeli, a közlekedési kiadások, a hiteltörlesztés és a megtakarítás kiadási tételei.

Eredményeink szerint a fiatal, gyermektelen egyedülállók és párok esetében a legjellemzőbb, hogy a háztartás havi jövedelmén belül átlag feletti arányban költenek nem alapszükségleti cikkekre, például ruházkodásra/lábbelire, sportra/kényeztetésre és kultúrára/szórakozásra. Ezek a háztartások átlag alatti mértékben fordítanak jövedelmükből egészségügyi kiadásokra, oktatásra és hiteltörlesztésre. Az átlag alatti egészségügyi kiadás összefügghet a csoport életkorával, hiszen Magyarországon a 35 éves kor alattiak körében jelentős kisebbségben vannak a rossz egészségügyi helyzetben lévők (Kovács [2012]). Az átlag alatti oktatási kiadást magyarázhatja a háztartásban az iskoláskorú gyermek hiánya, továbbá a magyar lakosság alacsony részvétele az élethosszig tartó tanulásban. Az Eurostat adatai szerint a 25–64 éves korosztálynak 8,9 százaléka folytatott tanulmányokat EU-szerte 2011-ben, míg a vizsgált populációban ugyanez az arány mindössze 2,7 százalékos volt (Lifelong... [2013]). Az átlag alatti hiteltörlesztésre vonatkozó eredmény illik az MNB [2013] tanulmányának megállapításához, miszerint a lakás- és fogyasztási hitelek elsősorban a családalapítás idején jelennek meg.¹⁴ Ezek az eredmények egyöntetűen kiderülnek mind a nyers, mind a párosított adatokon végzett elemzésből, azaz a módszertani fejlesztés nem megváltoztatta, hanem megerősítette a fiatal gyermektelenekre vonatkozó eredményeket.

A TELE FÉSZEK 1. típusú életciklusszakaszok [6 év alatti gyermek(ek) a háztartásban] esetében átlagtól eltérő fogyasztási szerkezetet látunk a sport/kényeztetés és a kultúra/ szórakozás kiadások esetében. Eszerint a sport/kényeztetés kiadásokra

¹³ Az elemzés során végig kontrolláltunk a tanulmány első felében felsorolt stabil társadalmi változókra, az életúttal kapcsolatos tényezőkre és az elégedettséget mérő változókra (az iskolai végzettségre, a településtípusra, a nemre, a jövedelemre, az étellel való elégedettségre, hogy van-e állami munkája, hogy volt-e már munkanélküli, a háztartásban a foglalkoztatottak számára, a múlttal való elégedettségre, a jövőre vonatkozó várakozásokra és a szubjektív egészségügyi állapotra).

¹⁴ Igaz, az MNB [2013] kiadványa a családalapítást a 25–35 éves időszakra teszi (17. o.).

jellemző, hogy amíg a fiatal, gyermek nélküliek átlag felett költenek erre a célra, addig a gyermek megszületésével ez a kiadási tétel szignifikánsan átlag alatti lesz, és a későbbi életciklusszakaszokban már nem tér el a teljes lakossági átlagtól. A kultúra/szórakozás kategóriájára ugyancsak jellemző, hogy a fiatal, gyermek nélküli háztartások átlag felett költenek erre, majd a gyermek megszületésével a kiadási arány szignifikánsan átlag alatti lesz. A párosított adatokon kapott eredményektől jelentősen eltérnek a nyers adatok eredményei. A nyers adatok szerint a hat év alatti gyermekkel együtt élő háztartások havi kiadásai közül átlag felett költenek ruházkodásra/lábbelire és hiteltörlesztésre, miközben átlag alatt egészségügyre és kultúrára/szórakozásra. Ez azt jelenti, hogy a kétváltozós, nyers adatokon végzett elemzéshez képest a párosítással és többváltozós elemzéssel pontosabb képet kaptunk a kisgyermekes háztartások havi kiadási szerkezetéről.

A TELE FÉSZEK 2. háztartások esetében, ahol két szülő és hat év feletti gyermek él a háztartásban, a havi háztartási kiadás arányai között átlag felett alakulnak az oktatási kiadások, ami érthető, hiszen tanköteles korú gyermek él a családban. Ezzel szemben átlag alatti a költségek mértéke az egyéb termékek és szolgáltatások esetében, valamint átlag alatti a háztartások megtakarítása is. A korábbi hazai elemzésekben (lásd *Tóth-Árvai* [2001] kutatását) megjelölt eredmények szerint a fiatal gyermekes háztartások kevésbé képesek megtakarítani, mint az idősebb gyermekes vagy a gyermektelen háztartások, amit a mi elemzésünk nem igazolt. Eredményeink szerint a TELE FÉSZEK 1. szakaszban a megtakarítások aránya a teljes lakossági átlagnak megfelelő, míg a TELE FÉSZEK 2. életciklusszakaszban szignifikánsan a lakossági átlag alatt alakul. Eszerint a gyermek életkorának növekedésével a megtakarítások más kiadások miatt csökkennek arányaikban. A nyers és párosított adatokon végzett elemzés itt is eltérést mutat. A nyers adatok szerint a TELE FÉSZEK 2. típusú háztartásokban szignifikánsan átlag felett alakulnak a ruházkodás/lábbeli, a közlekedés és a hiteltörlesztés kiadásai, amit azonban a párosított adatokon végzett elemzés nem erősített meg.

AZ EGYSZÜLŐS HÁZTARTÁSOK átlag feletti arányban költenek ruházkodásra/lábbelire és oktatásra, míg a teljes lakossági átlag alattiak az egészségügyi kiadásai és a megtakarításaik. Előbbit okozhatja, hogy ezekben a háztartásokban az átlagnál és a kétszülős családokénál kedvezőtlenebb az életminőség (*Harcza* [2008]), ami arányaiban okozhat nagyobb ruházkodási/lábbeli kiadásokat és átlag alatti egészségügyi költségeket. Ezeket az átlagtól való szignifikáns eltéréseket a nyers kétváltozós elemzés jellemzően nem mutatja, és csak az oktatási kiadások esetében mutatkozott átlag feletti költség.

A KÖZÉPKORÚ, GYERMEKTELEN életciklusszakasz fogyasztására a szakirodalmi elemzések jellemzően nem térnek ki, de elemzésünk a teljes kép értelmében ezen háztartások esetében is értelmezi a fogyasztás sajátosságait. Ez az életciklusszakasz egy kivétellel minden kiadási tétel esetében a lakossági átlagnak megfelelően költ, mindössze oktatási célra költ átlag alatt. Ez illeszkedik korábbi megállapításunkhoz, miszerint az oktatási kiadások csak iskoláskorú gyermekkel rendelkező háztartások esetében jelentősek. Az eredmény a kétváltozós nyers elemzésben nem így jelenik meg, mert az átlag alatti ruházkodás/lábbeli és átlag feletti egyéb kiadást jelzett, amit a párosítás után elvégzett többváltozós elemzés nem igazolt vissza.

A kvázikísérleti módszer alkalmazásának eredményeképpen a 65 év feletti idősök életciklusszakaszai esetében az IDŐS, EGYEDÜL ÉLŐ ÉS IDŐS, TÁRSSAL EGYÜTT ÉLŐK fogyasztása közötti különbséget sikerült feltárni. A nyers kétváltozós összehasonlítás szerint mind a társsal élő idősök, mind az egyedül élő idősök átlag feletti arányban költik havi jövedelmüket egészségügyi célra. A párosítással való korrigálást követően azonban ez a megállapítás már nem érvényes. Eredményeink szerint csak az ÜRES FÉSZEK háztartásai költenek átlag felett egészségügyre, az egyedül élő idősök azonban nem, tehát ebben az esetben a párosítási módszer pontosította az idősök egészségügyi költséinek képét. Továbbá amíg a kétváltozós elemzés mind az egyedülálló, mind a társsal együtt élő idősök esetében az oktatási kiadások visszaesését mutatta, addig a korrigálás után kapott eredmények csak az egyedül élők esetében mutatnak átlag alatti kiadást. További eredmény, hogy az idős egyedül élők háztartásai esetében az egyéb termékekre és szolgáltatásokra való havi költségek aránya alakul átlag felett, míg a közlekedésre és oktatásra szánt kiadások a teljes lakossági átlag alatt mozognak. Ezt az eredményt magyarázhatja, hogy az együtt élő társ lehetséges fiatalabb életkorából adódóan a közlekedési kiadások még jelen lehetnek a háztartás kiadásai között, illetve az oktatás esetében megjelenhet az unokák tanulmányainak támogatása is. Ennek ellenőrzéséhez azonban további vizsgálatokra lenne szükség.

A korábbi hazai¹⁵ és nemzetközi kutatások jellemzően azt állapítják meg, hogy az időskorúak háztartásaiban megfigyelhető az egészségügyi kiadásokra, egészségügyi biztosításokra fordított kiadások megnövekedése (*Wilkes* [1995], *Du-Kamakura* [2006], *KSH* [2007]). Itt kell azonban megjegyezni, hogy együtt élő idős párok esetében a társ egészségügyi állapota is befolyásolja az egészségügyi kiadásokat, amit az elemzés során nem szűrtünk ki. Továbbá eredményeink úgy mutatnak átlag feletti egészségügyi kiadást, hogy az elemzésben a szubjektív egészségügyi állapot észlelésére kontrolláltunk. A kultúra/szórakozás kiadások esetében érdemes kiemelni, hogy a társsal együtt élők átlag alatt, míg az egyedül élő idősök a lakossági átlagnak megfelelően költenek erre a célra. Hasonló megállapításra jut *Gershuny* [2006] időmérlegadatok alapján: az egyedül maradó a társ elvesztése után több időt fordítanak szabadidős elfoglaltságokra, ami a 60 feletti korosztály esetében is jellemző. Ezt kutatásunk kiadási oldalról igazolta.

Összegzés

Elemzésünkben *kvázikísérleti módszer* segítségével elemeztük az egyes családi életciklusszakaszokba tartozás fogyasztási következményeit. A párosítási módszerek jellemzője, hogy minden kezelt személyhez párosítani tudunk egy vagy több nem kezelt személyt. Jelen kutatásban a kezelést az életciklusszakaszhoz tartozás jelentette, azaz a párosítás eredményeképpen egy adott életciklusszakaszba tartozó egyént

¹⁵ Az időskorúak célcsoportján végzett fogyasztási szempontú kvalitatív és kvantitatív elemzések az egyedül és társsal együtt élő idősök fogyasztási eltéréseit nem mutatták (lásd többek között *Hofmeister-Tóth és szerzőtársai* [2011], valamint *Kolos* [2008] kutatásait).

össze tudunk hasonlítani egy hozzá az összes megfigyelhető változó szerint hasonló egyénnel, aki nem az adott életciklusszakaszba tartozott.

Eredményeink (összegzését lásd a 2. táblázatban) részben megerősítik a témában elérhető eddigi eredményeket, részben kiegészítik azokat. Újdonság az a megállapításunk, hogy egyes kiadási csoportok (az élelmiszer- és háztartási cikkek, a lakásfenntartásra/lakberendezésre és a nyaralásra/utazásra fordított havi kiadási arányok) *nem függnak a családi életciklusszakasztól*, azaz a teljes életút során ezek a kiadások csak az életciklus hatását vizsgálva hasonló arányt tesznek ki. Ezek a kategóriák tehát a kereslet mértéke szempontjából arányaiban nem érzékenyek az életciklusszakaszokra, de várhatóan a kereslet jellege szerint eltérnek. Eredményeink azt is jelentik, hogy a jövedelem befolyása ebben az esetben meghatározó – ez a KSH [2008], [2013a] tanulmányokban is megjelenik –, miközben a család életciklusának befolyása nem érvényesül. Eszerint az említett termék kategóriák esetében a célcsoport keresleti jellemzőihez nem mennyiségi (arányait tekintve), hanem minőségi szempontból érdemes igazodni.

2. táblázat

Az életciklusok lakossági átlag feletti és alatti költségei a párosítási módszerrel és a regresszióval korrigált adatok alapján

Életciklusszakasz	Átlag feletti költség	Átlag alatti költség
FIATAL, GYERMEK NÉLKÜLI	Ruházkodás és lábbeli Sport, wellness, masszázs, kozmetikum Kultúra és szórakozás	Egészségügyi kiadások Oktatás Hiteltörlesztés
TELE FÉSZEK 1.	–	Sport, wellness, masszázs, kozmetikum Kultúra és szórakozás
TELE FÉSZEK 2.	Oktatás	Egyéb termékek és szolgáltatások Megtakarítások
EGYEDÜLÁLLÓ SZÜLŐ	Ruházkodás és lábbeli Oktatás	Egészségügyi kiadások Megtakarítások
KÖZÉPKORÚ, GYERMEK NÉLKÜLI	–	Oktatás
TÁRSSAL ÉLŐ, ÜRES FÉSZEK	Egészségügyi kiadások	Kultúra és szórakozás
EGYEDÜL ÉLŐ, ÜRES FÉSZEK	Egyéb termékek és szolgáltatások	Közlekedés Oktatás

Kutatásunkban megerősítést nyert a fiatal gyermektelen egyedülállók/párok célcsoportjának fontossága üzleti szempontból. Mindez megfelel a nemzetközi szakirodalom korábbi megállapításainak, miszerint a gyermek nélküli fiatalok többet költenek saját magukra és jellemzőbb rájuk a nagyobb fokú költekezés (*Du–Kamakura* [2006], *Schaninger–Danko* [1990], [1993]). *Cseres–Gergely–Molnár* [2008] a fiatal egyedülállók esetében állapítja meg a ruházkodásra fordított átlag feletti kiadást, esetünkben ez a

fiatal és gyermek nélkül egyedül és párral együtt élő háztartások összevont csoportjára lett érvényes. Ezek az életciklusszakaszok tehát nemcsak keresletük jellegében, hanem volumenében is eltérnek a teljes lakossági átlagtól és afelett fogyasztanak.

Kiemelésre érdemes, hogy a *gyermekek születésének jelentős hatása* van a háztartás kiadásaira. A tele fészek időszakban a gyermekes családok csak az iskoláskorú gyermekek esetében költenek a teljes lakossági átlag felett oktatásra, illetve amennyiben egyszülős háztartásról beszélünk, akkor ruházkodás/lábbelire is. Ettől eltekintve, nincs átlag feletti kiadási arányuk egyetlen kiadási kategóriában sem. Ezzel szemben számos tétel esetében a havi kiadások arányai a gyermek megszületésével visszaesnek, példaként említhetőek az otthonon kívüli egyéni tevékenységek, úgymint sport/kényeztetés jellegű kiadások a hat év alatti kisgyermekkel élő családok esetében, továbbá a megtakarítások a nagyobb gyermekkel élők és az egyedülálló szülők esetében. A hazai kisgyermekes anyák otthon felé fordulását a lakosság sportolási szokásaival foglalkozó tanulmányok is mutatják, amelyek szerint jellemző, hogy az anyák a gyermekük megszületését megelőzően sportolással töltött időt ez után a gyermeknevelésre és a háztartás ellátásra fordítják.

Egyes eredményeink *kiegészítik* a korábbi kutatásokat, és ezzel újabb vizsgálatokra hívják fel a figyelmet. Ilyen az *idősek életciklusszakaszain* belül az *egyedül élők* és a *társukkal élők* fogyasztásának eltérése, hiszen az egyedül maradt idősök társas tevékenységükben aktívabbnak tűnnek, és arányaiban többet költenek kultúrára/szórakozásra, de kevesebbet egészségügyre, mint a társukkal élő idősök. Emellett az idősök háztartásaiban egyes kiadási tételek aránya a várakozásokkal szemben nem csökken a teljes lakossági átlag alá (például a sport/kényeztetés típusú költségek). Ez a magyar társadalomban jelen lévő új, modern életstílusú idősök csoportjára és fizetőképes keresletére utal.

Elemzésünk *korlátai* között kell említenünk, hogy a háztartások kiadási szerkezetét nem naplózással, hanem a havi átlagkiadások felidézésével mértük. Az adatok megbízhatóságát növeli ugyanakkor, hogy a háztartáson belül a legrelevánsabb személy – a főbevásárló – nyilatkozott a háztartás kiadásairól. Emellett korlátot jelent az adatbázis elemszáma, így érdemes lenne a jövőben nagymintás adatbázison elvégezni a számításokat. Továbbá a későbbiekben elemzésünket újabb magatartási változókra vonatkozóan, illetve más csoportok összehasonlításával folytatjuk, annak érdekében, hogy teljesebben megértsük a családi életciklus és ennek meghatározó változóinak hatását a fogyasztásra.

Hivatkozások

- ABADIE, A.–DIAMOND, A.–HAINMUELLER, J. [2010]: Synthetic Control Methods for Comparative Case Studies: Estimating the Effect of California's Tobacco Control Program. *Journal of the American Statistical Association*, Vol. 105. No. 490. 493–505. o.
- AVERY, J.–STEENBURGH, T. J.–DEIGHTON, J.–CARAVELLA, M. [2012]: Adding Bricks to Clicks: Predicting the Patterns of Cross-Channel Elasticities Over Time. *Journal of Marketing*, Vol. 76. No. 3. 96–111. o.

- BALBO, N.–BILLARI, F. C.–MILLS, M. [2013]: Fertility in Advanced Societies. A Review of Research. *European Journal of Population*, Vol. 29. No. 1. 1–38. o.
- CSERES–GERGELY ZSOMBOR–MOLNÁR GYÖRGY [2008]: Háztartási fogyasztói magatartás és jólét Magyarországon a rendszerváltása után. *Közgazdasági Szemle*, 55. évf. 2. sz. 107–135. o.
- DIAMOND, A.–SEKHON, J. S. [2013]: Genetic Matching for Estimating Causal Effects: A General Multivariate Matching Method for Achieving Balance in Observational Studies. *Review of Economics and Statistics*, Vol. 95. No. 3. 932–945. o.
- DU, R. Y.–KAMAKURA, W. A. [2006]: Household life cycles and lifestyles in the United States. *Journal of Marketing Research*, Vol. 43. No. 1. 121–132. o.
- DUGOFF, E. H.–SCHULER, M.–STUART, E. A. [2014]: Generalizing observational study results: applying propensity score methods to complex surveys. *Health Service Research*, Vol. 49. No. 1. 284–303.
- DUVALL, E. M. [1957/1971]: *Family Development*. Lippincott, Philadelphia, PA.
- GERSHUNY, J. [2003]: Time, through the lifecourse, in the family. ISER Working Paper Series, 2003-03. <http://hdl.handle.net/10419/92061>.
- GILLY, M. C.–ENIS, B. M. [1982]: Recycling the Family Life Cycle: A Proposal for Redefinition. *Advances in Consumer Research*, Vol. 9. No. 1. 271–276. o.
- GLAZERMAN, S.–LEVY, D. M.–MYERS, D. [2003]: Nonexperimental versus experimental estimates of earnings impacts. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 589. No. 1. 63–93. o.
- HARCSA ISTVÁN [2008]: A munkaerő-piaci mobilitás és háztartás-összetétel változásának hatása az életkörülmények néhány elemére. *Szociológiai Szemle*, 18. évf. 4. sz. 48–71. o.
- HO, D. E.–IMAI, K.–KING, G.–STUART, E. A. [2007]: Matching as Nonparametric Preprocessing for Reducing Model Dependence in Parametric Causal Inference. *Political Analysis*, Vol. 15. No. 3. 199–236. o.
- HOFFMANN ISTVÁNNÉ [1977]: *A magyar háztartások gazdálkodási modellje*. KJK, Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁNNÉ [1982]: *Háztartás-közgazdaságtan*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁNNÉ [1990]: *Háztartásgazdálkodás a mai Magyarországon*. Mikrogazdasági kutatások tanulmányosorozata. Budapest.
- HOFMEISTER-TÓTH ÁGNES–KELEMEN KATA–PISKÓTI MARIANNA [2011]: A kognitív életkor és az 50+ generáció környezettudatos fogyasztói magatartása. *Marketing & Menedzsment*, 45. évf. 3. sz. 56–67. o.
- HONG, G.-S.–FAN, J. X.–PALMER, L.–BHARGAVA, L. [2005]: Leisure Travel Expenditure Patterns by Family Life Cycle Stages. *Journal of Travel and Tourism Marketing*, Vol. 18. No. 2. 15–30. o.
- IMAI, K.–VAN DYK, D. A. [2004]: Causal inference with general treatment regimes: Generalizing the propensity score. *Journal of the American Statistical Association*, Vol. 99. No. 467. 854–66. o.
- IMBENS, G. M.–WOOLDRIDGE, J. M. [2008]: Recent developments in econometrics of program evaluation. *Journal of Economic Literature*, Vol. 47. No. 1. 5–86. o.
- KAPITÁNY ZSUZSA–MOLNÁR GYÖRGY [2002]: Egyenlőtlenség és mobilitás a magyar háztartások jövedelmében, kiadásaiban és tartós fogyasztási cikkeinek állományában. *Közgazdasági Szemle*, 49. évf. 12. sz. 1015–1041. o.
- KÉZDI GÁBOR [2004]: *Az aktív foglalkoztatáspolitikai programok hatásvizsgálatának módszertani kérdései*. Budapesti Munkagazdasági Füzetek, BWP, 2004/2. <http://mek.oszk.hu/02300/02343/02343.pdf>.
- KOLOS KRISZTINA [2008]: Az ötvenen túliak mint növekvő jelentőségű célcsoport. *Vezetéstudomány*, 39. évf. 9. sz. 19–30. o.

- KOVÁCS KATALIN [2012]: Az egészségi állapot egyenlőtlenségei. Megjelent: Demográfiai portré 2012. Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest. 73–88. o.
- KSH [2007]: Társadalmi helyzetkép. KSH, Budapest, <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/tarshelykep2005>.
- KSH [2008]: Társadalmi jellemzők és ellátórendszerek 2007. KSH, Budapest, mek.oszk.hu/06800/06881/06881.pdf.
- KSH [2013a]: A háztartások fogyasztása 2012. Statisztikai Tükör, 7. évf. 100. sz.
- KSH [2013b]: Életünk fordulópontjai. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet. Budapest, <http://www.eletunkfordulopontjai.hu/index.php/kutatoknak>.
- LIFELONG... [2013]: Lifelong Learning. Eurostat, http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Lifelong_learning_statistics.
- MCGREGOR, S.–BATEMAN, E. M. [2003]: A new research framework for family resource management applied to financial preparedness of mid-life working couples. *International Journal of Consumer Studies*, Vol. 27. No. 5. 395–405. o.
- MCLEOD P. B.–ELLIS, J. R. [1982]: Housing Consumption over the Family Life Cycle: An Empirical Analysis. *Urban Studies*, Vol. 19. No. 2. 177–185. o.
- MNB [2013]: Pénzügyi iránytű program. http://www.mnb.hu/Root/Dokumentumtar/MNB/penzugyi-kultura/PIP/Penzugyi_Iranytu_Program_aprilisi_hatteranyag.pdf.
- NEULINGER ÁGNES [2012]: Becsült részvételi valószínűség szerinti párosítás a marketingprogramok értékelésében. *Statisztikai Szemle*, 90. évf. 9. sz. 867–877. o.
- NEULINGER ÁGNES–SIMON JUDIT [2011]: Food consumption patterns and healthy eating across the household life-cycle in Hungary. *International Journal of Consumer Studies*, Special Issue: Home Economics: An International Perspective, Vol. 35. No. 5. 538–544. o.
- ROSENBAUM, P. R.–RUBIN D. B. [1983]: The Central Role of the Propensity Score in Observational Studies for Causal Effects. *Biometrika*, Vol. 70. No. 1. 41–55. o.
- RUBIN, D. B. [1979]: Dropping out of high school in the United States: An observational study. *Journal of Educational Statistics*, Vol. 11. No. 3. 207–224. o.
- RUBIN, D. B.–THOMAS, N. [1992]: Affinely invariant matching methods with ellipsoidal distributions. *Annals of Statistics*, Vol. 20. No. 2. 1079–1093. o.
- SCHANINGER, C. M.–DANKO, W. D. [1993]: A Conceptual and Empirical Comparison of Alternative Household Life Cycle Models. *Journal of Consumer Research*, Vol. 19. No. 4. 580–594. o.
- SCHANINGER, C. M.–DANKO, W. D. [1990]: An Empirical Evaluation of the Gilly-Enis Updated Household Life Cycle Model. *Journal of Business Research*, Vol. 21. No. 1. 39–57. o.
- SOMLAI PÉTER [1999]: A sokféleség zavara: a családi életformák pluralizációja Magyarországon. *Demográfia*, 42. évf. 1–2. sz. 38–47. o.
- SOVEY, A. J.–GREEN D. P. [2010]: Instrumental Variables Estimation in Political Science: A Readers' Guide. *American Journal of Political Science*, Vol. 55. No. 1. 188–200. o.
- SPÉDER ZSOLT–KAPITÁNY BALÁZS [2006]: Szülővé válás az ezredforduló után: a strukturális körülmények és a tudati tényezők szerepe az első gyermek vállalásakor. Megjelent: *Kolosi Tamás–Tóth István György–Vukovich György* (szerk.): Társadalmi riport, 2006. Tárki, Budapest, 183–203. o.
- STEWART, S. D.–MENNING, C. L. [2009]: Family Structure, Nonresident Father Involvement, and Adolescent Eating Patterns. *Journal of Adolescent Health*, Vol. 45. No. 2. 193–201. o.
- TÓTH ISTVÁN JÁNOS–ÁRVAI ZSÓFIA [2001]: Likviditási korlát és fogyasztói türelmetlenség. A magyar háztartások fogyasztási és megtakarítási döntéseinek empirikus vizsgálata. *Közgazdasági Szemle*, 48. évf. 12. sz. 1009–1038. o.

WANGENHEIM, F.–BAYÓN, T. [2007]: Behavioral Consequences of Overbooking Service Capacity. *Journal of Marketing*, Vol. 71. No. 4. 36–47. o.

WELLS, W. D.–GUBAR, G. [1966]: Life Cycle Concept in Marketing Research. *Journal of Marketing Research*, Vol. 3. No. 4. 355–363. o.

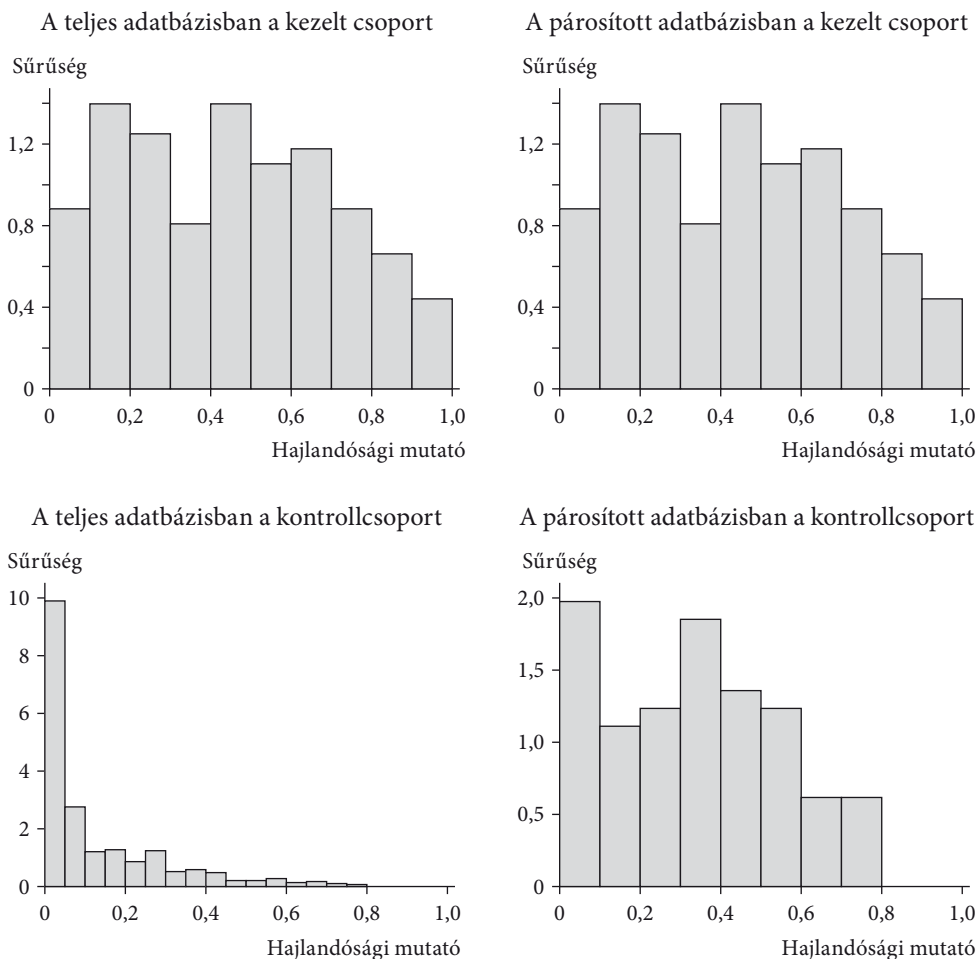
WILKES, R. E. [1995]: Household Life-Cycle Stages, Transitions, and Product Expenditures. *Journal of Consumer Research*, Vol. 22. No. 1. 27–42. o.

ZELENAY ANNA [2005]: Tévéfogyasztás különböző családi életciklusokban. *Jel-Kép*, 24. évf. 4. sz. 53–66. o.

Függelék

F1. ábra

A párosítás hatása a hajlandósági mutató alakulására (a kezelt csoportot az egyedülálló fiatalok, a kontrollcsoportot pedig a többi életcikluscsoport alkotja)

F1. táblázat

A párosítás hatása a háttérváltozók eloszlásának alakulására (átlagértékek, a kezelt csoportot az egyedülálló fiatalok csoportja, a kontrollcsoport a többi életcikluscsoport alkotja)

Változó	Teljes adatbázis		Párosított adatbázis	
	kezelt csoport	kontrollcsoport	kezelt csoport	kontrollcsoport
Távolság	0,45	0,13	0,45	0,41
Általános iskola vagy kevesebb	0,10	0,20	0,10	0,10
Szaktanulmányok	0,17	0,26	0,17	0,16
Érettségi	0,51	0,41	0,51	0,52
Diploma	0,21	0,13	0,21	0,21
Megyeszékhely	0,19	0,18	0,19	0,19
Egyéb város	0,31	0,36	0,31	0,30
Község	0,29	0,29	0,29	0,37
Nő	0,77	0,85	0,77	0,92
Jövedelem	4,69	4,94	4,69	4,58
Élettel való elégedettség	6,56	6,02	6,56	6,46
Állami munka helye van-e?	0,18	0,18	0,18	0,21
Volt-e munkanélküli?	0,87	0,76	0,87	0,81
Foglalkoztatottak száma	1,39	1,05	1,39	1,29
Múlttal való elégedettség	6,10	5,69	6,10	6,10
Jövőre vonatkozó várakozások	6,05	5,17	6,05	6,18
Egészséggel való elégedettség	8,16	6,45	8,16	7,86
Súly	0,64	1,09	0,64	0,63

F2. táblázat

A fogyasztási szerkezet regressziós vizsgálata a kétváltozós regresszióval a nyers adatokon

Megnevezés	FIATAL, GYERMEK NÉLKÜLI	TELE FÉSZEK, 1.	TELE FÉSZEK, 2.	EGYEDÜL- ÁLLÓ SZÜLŐ	KÖZÉPKORÚ, GYERMEK NÉLKÜLI	TÁRSSAL ÉLŐ, ÜRES FÉSZEK	EGYEDÜL ÉLŐ, ÜRES FÉSZEK
N (kontroll/kezelt)	580/136	647/69	577/139	570/146	639/77	642/74	641/75
Élelmiszer és háztartási cikkek	-0,11	2,24	-0,22	1,08	-1,50	-0,66	0,37
Ruházkodás és lábbeli	1,79**	1,74**	0,86**	0,66	-1,15**	-3,55***	-4,82***
Lakás	0,31	-0,65	-1,55	1,44	0,11	2,91	1,64
Egészségügyi kiadások	-4,13***	-1,54**	-0,90	-1,15	0,19	8,02***	8,14***
Sport, wellness, masszáz, kozmetikum	1,76***	-0,31	0,31	-0,34	-0,47	-1,22**	-1,14**
Közlekedés	0,70	-0,80	1,35***	-0,31	0,81	-3,03***	-4,70***
Kultúra és szórakozás	2,10***	-1,03**	0,19	-0,53	-0,17	-0,99**	-0,77
Oktatás	-1,22**	-0,39	2,52***	1,27**	-2,11***	-1,89***	-2,01***
Nyarlás, utazás	1,10	-0,67	-0,03	-0,87	0,75	-0,63	-0,91
Egyéb termékek és szolgáltatások	1,01	-0,93	-2,43***	-0,05	2,47***	0,73	2,86**
Hitel törlesztése	-2,23**	2,83**	1,42**	0,03	0,15	-3,68**	-3,65**
Megtakarítások	-1,08	-0,49	-1,50***	-1,23	0,93	4,00***	5,00***

** Szignifikáns különbség 95 százalékos megbízhatósági szint mellett.

*** Szignifikáns különbség 99 százalékos megbízhatósági szint mellett.

F3. táblázat

A fogyasztási szerkezet regressziós vizsgálata párosítási módszerrel

Megnevezés	FIATAL, GYERMEK NÉLKÜLI	TELE FÉSZEK, 1.	TELE FÉSZEK, 2.	EGYEDÜL- ÁLLÓ SZÜLŐ	KÖZÉPKORÚ, GYERMEK NÉLKÜLI	TÁRSSAL ÉLŐ, ÜRES FÉSZEK	EGYEDÜL ÉLŐ, ÜRES FÉSZEK
N (kontroll/kezelt)	81/136	58/69	63/139	93/146	59/77	57/74	30/75
Élelmiszer és háztartási cikkek	-2,77	2,19	0,36	1,49	-2,15	0,04	-1,09
Ruházkodás és lábbeli	2,27**	1,13	0,30	1,81**	-0,60	-0,8	-1,15
Lakás	0,93	-0,40	2,20	-0,06	-1,88	-0,71	0,45
Egészségügyi kiadások	-2,10***	0,38	1,29	-1,47**	-2,15	4,32***	0,93
Sport, wellness, masszázs, kozmetikum	2,51***	-1,01**	0,15	-0,39	-0,60	-0,55	0,21
Közlekedés	1,22	-1,22	-0,60	0,44	-1,88	0,34	-1,79**
Kultúra és szórakozás	2,19***	-1,10**	0,05	-0,84	-2,15	-1,22**	0,70
Oktatás	-1,76***	-1,15	2,92***	2,15***	-0,60***	-0,54	-0,37**
Nyaralás, utazás	0,95	-1,47	-0,64	-0,37	-1,88	0,08	0,26
Egyéb termékek és szolgáltatások	-0,71	-0,91	-2,50**	-0,44	-2,15	-2,36	4,76**
Hitel törlesztése	-3,43**	3,30	-1,37	-0,22	-0,60	-0,22	-0,65
Megtakarítások	0,71	0,26	-2,15**	-2,08**	-1,88	1,61	-2,27

** Szignifikáns különbség 95 százalékos megbízhatósági szint mellett.

*** Szignifikáns különbség 99 százalékos megbízhatósági szint mellett.